

Smaastykker.

4.

Et Aarstal i Mariager Klosters Historie.

Af C. F. Bricka.

Af Hr. Erik Ottesen Rosenkrands († 1503) stiftedes der i Mariager Kloster Sjølemesser for ham, hans Hustru og deres „Forældre“ (o: baade Forældre og Forfædre). Fundatsen synes at være gaaet tabt, hvorimod man har det af Hr. Erik udstedte Brev om den Aftale („Forening“), der er truffet mellem ham og Klosters Søstre og Brødre om disse Sjølemesser. Det lyder saaledes efter Langebeks Aftryk i „Danske Magazin“ (VI. 82—83):

„Alle Mænd, dette Brev seer heller høre læse, helser ieg Erich Ottesen, Ridder, til Biørnholmb kierligen med Gud oc kundgiør med dette mit obne Brev, at ieg med beraad Hu med min kiære Faders, Her Otte Nielsøns, og min kiære Hustrues, Sophia Henrichsdatters, Samtykke og Villie, Gud til Lov og St. Maria og St. Birgitta og alle Helgen til Ære, begge voris Forældre med alle Christne Siæle til Roe og Liise, aldeeles foreenit med Reenlivede Personer, Søstre og Brødre i vor Frues og St. Birgittes Closter i Mariager i Nør Jutland, for en daglig Messe og Begængelse til 4 Tiider om Aaret til ævig Tiid at holde for alle de, som dennem merkeligen til gode giør med Jordegods, og skulle der indskrive med Navne i fornefnte 4 Begængelser mig og min Hussfrue Sophia og begge voris Forældre, levendes og døde, til hvilken fornefnte Messes Begængelse og Opholdelse ieg haver oprett en Capell uden til i there

Kirke og ladet bygge et Altere og færdiggjort med Messe-rede, Tafle, Liuss og Alter-Kleder, Kalk, Bøger og anden Ornament, fornefnte Convent og deris Efterkommere skulle færdigholde til ævig Tiid og aldrig noget deraf borttage heller i nogen Maader mindske lade, og skal fornefnte Cappel bygges nest vesten ved Jens Olufsens Cappell paa then syndre Side i dend nye muurede Kirke, naar Gud vil hun bygges og reede vorder efter min egen Villie, og skulle fornefnte Convent og deres Afkom have mig og min Huussfrue Sophia med alle forskrefne vore Venner udi deris gudelige Bønner, ydermeere end fornefnte Messe til-siger, som di ville antsvare for Gud. Item skulle di tilskikke en Præst af uden til paa deris Kost og Lønn, som denne fornefnte Messe dagligen skal holde, med Kuoll, Ilding og Liuss og et friit Huus østen ved Kirkegaarden, som Her Lauritz, min Cappellan, nu iboer, og dette fornefnte Huus at bygge og færdig at holde, saa tidt som det fornøden giøres, til ævig Tiid. Item naar det saa skeer, at fornefnte Præst syg vorder eller bortdøer, da skal fornefnte Messe ingenlunde falde, men der skal bekiendeligen tilskikkes en Broder af inden til, som fornefnte Messe dagligen holde skal, saa lenge di kunde snareste igienfaae en anden Præst inden 2 Maaneder derefter i det seeniste, med viidere, som Fundatzen derom indeholder. *Datum* 1457.“

Originalen til dette Brev kjendes imidlertid ikke heller, det foreligger kun i en Afskrift af Peder Dyrskjøt. Efter denne Afskrift har Langebek trykt det, men allerede i samme Bind, hvor han havde meddelt det, ytrede han Tvivl om Rigtigheden af dets Aarstal 1457, „som synes rettere at skulle være 1475“¹⁾. I Modsætning hertil har en nyere Forfatter, Kammerherre K. Barner, søgt at hævde Aarstallet 1457 som det rette²⁾. Lad os undersøge Sagen lidt nøjere.

Idet Langebek udtaler sin Tvivl, begrunder han den ikke nærmere; han nøjes med at henvise til en foregaaende Side i

¹⁾ Dsk. Mag. VI. 239.

²⁾ Barner, Familien Rosenkrantz's Historie I. 197. Jvfr. Daugaard, De danske Klostre S. 399.

samme Bind af Tidsskriftet. Men efterser man dette Sted¹⁾, vil man let forstaa, hvad det er, der har gjort ham mistænksom overfor Afskriftens Aarsangivelse. En 1584 udarbejdet Registratur over Mariager Klosters Breve anfører nemlig, at der 1475 af Hr. Erik Ottesen til Skjern er udstedt „Fundats paa et Kapel, Alter og Messer at opholdes udi Mariager Kloster“. Altsaa maa Langebek have anset det for usandsynligt, at der baade 1457 og 1475 er stiftet Kapel, Alter og Sjølemesser af samme Mand i samme Kloster, og da saaledes det ene Aarstal formentlig burde udgaa som urigtigt, har han dertil valgt det tidligere. Men hvad der har bestemt ham til at gjøre dette Valg, derom giver han os hverken direkte eller indirekte noget Vink. — Kammerherre Barners Opfattelse af Forholdet fremgaar af følgende Udtalelse af ham: „Da der i Afskriften staar 1457, maatte det vel udfordre Bevis, med hvilken Hjemmel 1475 skulde være „rettere“, hvorimod Bevis for, at 1457 er rigtigt, skulde være uforment. Imidlertid skal det dog bemærkes, at Hr. Erik i ovennævnte Brev [det fra 1457] ikke nævner Børn og Afkom, og i 1475 havde han mange Børn og vistnok ogsaa Børnebørn, og at der fra 1475 haves et andet lignende Brev, nemlig et Gavebrev paa en Gaard i Kjøbenhavn til Helligaands-Klosteret sammesteds, i hvilket Udtrykkene i Formen ere noget forskellige med Hensyn til Raadigheden over Gjenstanden for Gaven.“

Af de to Dokumenter, som skulle prøves mod hinanden, foreligger det ene, det ældre, altsaa kun i en Dyrskjøtsk Afskrift fra Slutningen af det 17de eller Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, og det andet, det yngre, haves alene i det meget kortfattede Udtog fra 1584. Men medens man ved at undersøge hvert af de to Stykker for sig næppe vil finde sig foranlediget til at formode Fejl i Udtoget, kan Kritikken ikke tage saa lemfældig paa Afskriften. Det af Dyrskjøtsk afskrevne Brev mangler, hvad der unægtelig ser besynderlig ud, ikke alene Navne paa Medudstedere, men ogsaa al Steds- og Dagsangivelse. Dets „datum 1457“ tager sig noget fattig ud, saa

¹⁾ Dsk. Mag. VI. 101.

at man nærmest bringes til at tro, at Kopisten har forkortet Originalens Slutningspassus¹⁾. Allerede den Omstændighed svækker Tilliden til Aktstykket i dets foreliggende Skikkelse, især hvor det netop kommer an paa Dateringen. Og denne Indvending er ikke den eneste, thi selv en flygtig Gjennemlæsning af Dokumentet vil overbevise En om, at det er en slet Afskrift, der ikke alene helt har forbigaaet Ord, men ogsaa, som det synes, har indsat urigtige Ord i Stedet for de rette²⁾. Hvem der har disse Fejl paa sin Samvittighed, vides ikke. Det er muligt, at Peder Dyrskjot har taget sin Afskrift ikke efter Originalen, men efter en Kopi, og at han saaledes selv kan gaa fri for Tiltale; men i øvrigt var den gode Bondemand, hvor flittig han end var, og hvor meget man end i den nyere Tid har fremhævet hans Fortjenester, just ikke nogen særdeles kyndig Afskriver³⁾.

Naar saaledes Tilliden til Afskriften er svag, kan man ikke forlange, at dens Aarstal skal respekteres, hvis der kan anføres Grunde, som gjøre det blot sandsynligt, at Tallet er urigtigt. Og saadanne Grunde haves. Det vilde, som sagt, for det første være underligt, om samme Mand baade 1457 og 1475 havde stiftet Kapel, Alter og Sjølemesser i samme Kloster. Dernæst taler mod Aaret 1457 den Omstændighed,

¹⁾ At Aarstallet er skrevet med arabiske Tal, er i hvert Tilfælde en vilkaarlig Forandring af Afskriveren.

²⁾ Beror saaledes „bekiendeligen“ mon ikke paa en Fejllæsning? Kan der ikke have staaet „betimeligen“?

³⁾ Om Peder Dyrskjot († 1707) se Dansk Folkeblad 7. Aarg. (1841—42) Nr. 37—38. Dansk Maanedsskr. udg. af Steenstrup 1861 II. 410—22. Rugaard, Fremragende danske Bønder før og nu S. 94—111. Hans Breve til Biskop Jens Bircherød ere udgivne i Brudstykker af Nyerup i Borgervennen 1799 Nr. 46—49 og 1800 Nr. 19 og siden fuldstændigere af N. Hancke i Samll. til jydsk Hist. og Topogr. III. 225—83. Jvfr. om hans Samlinger en Notits hos Werlauff, Efterretn. om det st. kgl. Bibliothek, 2. Udg., S. 98. Mod Paalideligheden af hans Afskrifter har Langebek gjentagende udtalt sig (Dsk. Mag. IV. 8. VI. 72), og nyere Forskere have ytret sig paa lignende Maade (s. f. Ex. Allen, De tre nord. Rigers Hist. I. 687).

at en Fundats fra dette Aar af det nævnte Indhold ikke er optaget i Registraturen fra 1584. Det er i højeste Grad usandsynligt, at dette vigtige Aktstykke, da Klosters Arkiv registreredes 1584, skulde være forkommet eller ganske have unddraget sig Opmærksomheden, skjønt saa mange ubetydelige Dokumenter vare tilstede 'og bleve optegnede. Men, er der sagt, hvis det omstridte Brev var fra 1475, er det underligt, at Erik Ottensens Børn ikke nævnes i det. Maaske, men dog ikke saa underligt, at man af den Grund bør holde paa Aars-tallet 1457, thi netop fra 1475 have vi, som anført, et Gavebrev fra Hr. Erik Ottesen til Helligaands-Klostret i Kjøbenhavn¹⁾, og deri nævnes ikke heller hans Børn. Naar der endvidere henvises til, at dette Gavebrev bruger andre Udtryk end det mariagerske, hvoraf saa skulde følge, at de rimeligvis ere affattede til forskjellige Tider, siger dette ikke heller noget, da man jo slet ikke kjender det egentlige mariagerske Gavebrev, men kun har det af Hr. Erik udstedte Brev om den mellem ham og Klostret truffne Aftale²⁾. Mærkeligere end det, at Hr. Eriks Børn savnes i dette Brev, turde maaske en anden

¹⁾ Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klosters i Middelalderen, Tillæg S. 68 f. Nielsen, Kjøbenhavns Diplom. IV. 119 f.

²⁾ Dette synes ogsaa at være oversat af Dr. A. Heise, som bemærker, at Brevene af 1457 [Afskriften] og 1475 [Udtoget] ikke ere identiske. „1457 kaldes Erik Ottesen „til Skjern“, 1475 „til Bjørnholm“ [nej, omvendt]; heller ikke Godset synes at falde sammen“ (Hist. Tidsskr. 5. R. I. 539). Nej, det er vist, at de to Breve ikke ere identiske; det, som bærer det urigtige Aarstal 1457, ender jo med de Ord: „med videre, som Fundatsen derom indeholder“. Medens Fundatsen af 1475 henlægger 10 Bøndergaarde til Mariager Kloster, nævner Brevet af „1457“ i Følge sin Natur slet intet Gods; men til sin Afskrift har Dyrskjot føjet denne Bemærkning (Barner, Fam. Rosenkrantz's Hist. I. Dipl. S. 95): „Her er givet til 9 Gaarde og nogle Gaarde i Mariager By, som Fundatsen forklarer (denne kan ikke findes).“ Dette med Undtagelse af Parenthesen maa altsaa have staaet paa den Original eller Afskrift, som Dyrskjot havde for sig. Dr. Heise har Ret i, at de to Godsangivelser ikke falde ganske sammen. Mulig er den ene Bondegaard bleven ombyttet med nogle Kjøbstadgaarde.

Mangel være: han beraaber sig i det paa sin Faders og sin Hustrus Samtykke, men omtaler ikke sin Moder. Hvorfor ikke, da hun dog levede lige til 1470? Ja, hvis Brevets rette Datum er 1475, er Spørgsmaalet dermed besvaret.

Vi kunne dog formentlig naa videre end til Sandsynligheder. Et bestemt Bevis for Urigtigheden af Datoen 1457 synes nemlig at ligge i den Passus, hvor Opførelsen af det nye Kapel omtales: „og skal fornævnte Kapel bygges næst Vesten ved Jens Olufsens Kapel paa den søndre Side i den nye murede Kirke“. Den nye murede Kirke maa nemlig være den, hvis Opførelse omtales som forestaaende 1468¹⁾. I øvrigt er Kirkens Historie i det 15de Aarhundrede ikke meget kjendt, og vi vide derfor ikke, naar Jens Olufsens Kapel er opført, men det synes, som om det endnu ikke eksisterede i Aaret 1457²⁾. Det er vel først bygget efter 1468.

Resultatet af denne lille Undersøgelse er da det, at Aars-tallet 1457 er urigtigt, og at det maa rettes til 1475. Jeg mener altsaa, at man maa holde fast ved Langebeks Formodning, og denne min Mening har kun kunnet bestyrkes derved, hvad jeg senere har bemærket, at Kall-Rasmussen paa

¹⁾ Dsk. Mag. VI. 92. For at forebygge Misforstaaelse bør det bemærkes, at, naar der i Brevet af „1457“ efter Ordene „i den nye murede Kirke“ tilføjes: „naar Gud vil hun bygges og rede vorder efter min egen Vilje“, da gaar „hun“ ikke paa Kirken, men paa det Kapel, som Hr. Erik vil lade bygge.

²⁾ Jens Olufsen til Bustrup skjænker 30. Sept. (die S. Hieronymi conf.) 1457 med sin Hustru Marine Nielsdatters Raad og Samtykke Gaarden Østrup i Skader Sogn til Mariager Kloster til Afholdelse af en særdeles Begængelse hvert Aar til S. Laurentii Aften „over de fire Begængelser, de pleje at gjøre for deres særdeles Venner“. Gaven gives „os og begges vores Forældres Sjæle og min kjære Husfrues Sjæl Barbara, som jeg tilforn havde,“ og alle kristne Sjæle til evig Salighed. (Vidisse fra Sonder Hald Herred af 31. August 1612 i Geh. Ark., Hist.-geneal. Ark., Gl. Estrup, Papirdokk. Nr. 51. Jvfr. Dsk. Mag. VI. 80.) Hvis Kapellet havde været til, da denne Sjælemesse stiftedes, kunde man vist have ventet, at det havde heddet, at Begængelsen skulde holdes i Kapellet.

den Kopi af Dyrskjots Afskrift, som er indlemmet i Gehejme-arkivets store Diplomatarium, har skrevet Aarstallet 1475. Men den lærde Forsker har rigtignok i endnu højere Grad end Langebek undladt at anføre sine Grunde. Maaske dog de vigtigste af dem ere fremsatte i det foregaaende.

5.

Et Bidrag til Glasindustriens Historie i Danmark.

Ved A. Thiset.

Efterstaaende Befaling fra 1557 til Lehnsmanden paa Dronningborg Hans Stygge turde formentlig ikke være uden Interesse, da den godtgjør et dansk Glasmageris Tilværelse henved en Snes Aar førend de af Kong Frederik II. og Steen Bille i Skaane anlagte Pusterier (se Hist. Tidsskr. 5. R. I. S. 488). Den her omtalte Glashytte maa nemlig antages at have været i Virksomhed adskillige Aar før 1557, thi Ejeren Enevold Jensen Seefeld til Visborg døde samme Aar og laa allerede paa sin Sotteseng 1552, da hans Fætter Peder Kruse af den Grund blev beskikket til Værge for Enevolds Frue Agathe Pogwisch (Tegn. ov. alle Lande IV. S. 13), og Værket er rimeligvis anlagt af Enevold Jensen i hans Velmagtsdage.

Hans stygge

fick breff at skulle kiøbe tiill Kon. mtz. behoff XX voer glas paa glarhytthen hoes Enduold Jenszenn oc thennom mett thz første forskicke hiid tiill Kiøpnehaffn. actum Kiøpnehaffn mense Januarij 57. (Tegnelser over alle Lande V. S. 137.)